

WIM TIMMERMANS AD KOOLEN JIMMIE SLIJKHUIS

HANS VAN DEN DOOL DICK VAN DORP FRANS VAN DEN GOORBERGH

Studentencharettes

een Magic Toolbox

PETER GROENHUIZEN DAAN VAN DER LINDE ADRIAN NOORTMAN

FREEK RURUP JOS ULIJN AD WOULDSTRA TULAY YILMAZ

V A N H A L L L A R E N S T E I N

PLANNING BY SURPRISE

STUDENTENCHARETTES

EEN MAGIC TOOLBOX

WIM TIMMERMANS AD KOOLEN JIMMIE SLIJKHUIS

HANS VAN DEN DOOL DICK VAN DORP

FRANS VAN DEN GOORBERGH PETER GROENHUIZEN

DAAN VAN DER LINDE ADRIAN NOORTMAN

FREEK RURUP JOS ULIJN AD WOULDSTRA TULAY YILMAZ

COLOFON

AUTEURS

De kenniskring van het Lectoraat Groene Leefomgeving van Steden:
Wim Timmermans, Ad Koolen, Jimmie Slijkhuis, Hans van den Dool,
Dick van Dorp, Frans van den Goorbergh, Peter Groenhuizen, Daan van
der Linde, Adrian Noortman, Freek Rurup, Jos Ulijn, Ad Woudstra, Tulay
Yilmaz

REDACTIE

Martin Woestenburg

DESIGN

Jos Jonkhof / Jonkhof Onderzoek&Services

FOTO KATERN

Samenstelling Jos Jonkhof
Beeld Van Hall Larenstein

DRUK

Druk . Tan Heck, Delft

ISBN

978-90-6824-052-8

Een publicatie van het Lectoraat Groene Leefomgeving van Steden
Hogeschool Van Hall Larenstein Velp, 2015

IN DE REEKS PLANNING BY SURPRISE

DE WAARDEN VAN DE GROENE RUIMTE IN DE STAD (2012)

The values of green spaces in towns and cities

COMPLEXITEIT EN GEBIEDSONTWIKKELING (2012)

Complexity and territorial development

ONTWERPEN AAN KLIMAATADAPTATIE (2013)

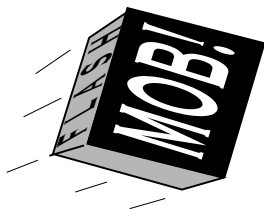
Designing climate adaptation

HET VERHAAL VAN DE PLEK (2013/2014)

Placemaking and Storytelling

Placemaking et Storytelling

ECO-ENGINEERING EN COMPLEXITEIT (2014)

VOORWOORD	7
1 INLEIDING: VAN HALL LARENSTEIN EN HET PRAKTIJKONDERWIJS	9
Charette-methode	9
Onderwijsvisie	10
Didactische strategieën	12
Niet meer weg te denken	13
2 CHARETTES: GROOT EN KLEIN	15
Europese financiering	16
Nationaal Park Kotychi-Strofylia	17
Edward Street Park in Sheffield	20
Actieonderzoek: Deurdonderen en Jonge Friezen Foarút	20
Interventie met groene caravan	22
Flashmob	24
3 CHARETTES: OPDRACHTGEVER EN RESULTATEN	27
Onverwachte en spannende momenten	28
De opdrachtgever	30
Concrete resultaten	32
Abstracte resultaten	33
Evaluatie	34
Sociale en creatieve energie	36
4 HOE BEOORDEEL JE EEN PROCES?	39
Leren als sociaal proces	39
Crisismomenten	41
Rollen van studenten en docenten	42
Studenten zijn eerlijk	44
De plek en de cultuurshock	45
Evaluatie	46
5 MAGIC TOOLBOX	49
Hoe nu verder?	52
Lectoraat Groene Leefomgeving van Steden	53
BIJLAGE 1: CHARETTES EN SUMMER SCHOOLS	56

VOORWOORD

Vanaf 2008 heeft de kenniskring van het lectoraat Groene Leefomgeving van Steden 38 charettes georganiseerd met in totaal 780 studenten, waarvan 477 studenten van Van Hall Larenstein, 36 van andere Nederlandse HBO opleidingen en 477 studenten van andere Europese universiteiten en hogescholen. Daarbij is samengewerkt met 6 nationale (NHL Hogeschool, Artez, Rietveld Academie, Hanzehogeschool, Rijksuniversiteit Groningen, Saxion) en 16 internationale partners (Duitsland, Polen, Frankrijk, België, Engeland, Spanje, Turkije, Bulgarije, Griekenland, Portugal en Albanië)¹. Studenten van Van Hall Larenstein haalden voor de charettes bij benadering 900 credits.

We noemen het in dit boek *charettes*, maar in onze dagelijkse praktijk spreken we ook wel over *ateliers* of *workshops*. Het gaat hierbij om een relatief nieuwe werkwijze, waarbij studenten en docenten in een nationale of internationale praktijk van een opdrachtgever werken aan een ruimtelijke opgave. Dat gebeurt meestal in groepen en onder een hoge tijdsdruk. Dit leverde sinds 2008 dus veel leuke, interessante en waardevolle charettes op met veel deelnemers en mooie samenwerkingsverbanden.

De charette past bij de verbreding die het onderwijs al een tijdje heeft ingezet, ook bij Van Hall Larenstein, met de inzet van lectoraten. De bedoeling van deze lectoraten is om het onderwijs te verrijken met een maatschappelijke verantwoorde-

¹ Zie voor een volledig overzicht de tabel in Bijlage 1.

lijkheid en onderzoek. Zo moeten deze charettes ook gezien worden, als een dienstverlening in de richting van de opdrachtgevers en een vorm van wetenschappelijk onderzoek. Die twee dingen zijn nieuw binnen Van Hall Larenstein, want binnen de hogeschool staat het onderwijs bijna altijd op nummer 1.

In dit boek wil de kenniskring van het lectoraat Groene Leefomgeving van Steden duidelijk maken dat de charette een zeer interessante verrijking is van het onderwijs aan Van Hall Larenstein. Studenten kunnen even snuffelen aan de beroepspraktijk waarin ze misschien later komen te werken. Docenten kunnen hun onderwijsmethoden aanscherpen aan diezelfde praktijk. Hogeschool Van Hall Larenstein vindt via de charettes allerlei nieuwe samenwerkingsverbanden met nationale en internationale partners, en kan via de charettes laten zien hoe interessant en – zeker niet minder belangrijk – leuk het onderwijs kan zijn. De docenten en de organisatoren van deze charettes hopen dat dit boek een inspiratie mag zijn om nieuwe charettes te blijven organiseren.

De kenniskring van het lectoraat Groene Leefomgeving van Steden: *Hans van den Dool, Dick van Dorp, Frans van den Goorbergh, Peter Groenhuizen, Ad Koolen, Daan van der Linde, Adrian Noortman, Freek Rurup, Jimmie Slijkhuis, Wim Timmermans, Jos Ulijn, Ad Woudstra en Tulay Yilmaz.*

1 INLEIDING: VAN HALL LARENSTEIN EN HET PRAKTIJKONDERWIJS

Docenten en studenten van Hogeschool Van Hall Larenstein werken de laatste jaren vaak in internationale en nationale charettes aan actuele en praktische opdrachten, georganiseerd door het lectoraat Groene Leefomgeving van Steden. Dat gebeurt in opdracht van echte opdrachtgevers, in samenwerking met plaatselijke belanghebbenden, en vaak in een samenwerking met andere binnenlandse en buitenlandse universiteiten en hogescholen. Onder begeleiding van docenten werken studenten in groepen met studenten uit andere onderwijsinstellingen, studenten van andere vakdisciplines en studenten uit andere landen. De charettes leveren een brede waaier concrete en meer conceptuele resultaten op, van ruimtelijke ontwerpen, wetenschappelijke rapporten of adviezen tot aanzetten tot burgerparticipatie, initiatieven om bewustwording te creëren of culturele uitwisseling tussen studenten uit diverse landen.

CHARETTE-METHODE

De Charette-methode is een planningsmethode waarbij groepen in diverse subgroepen worden onderverdeeld en de deelnemers niet alleen ideeën ontwikkelen over planning of ontwerp maar ook over de financiering. Het is hierbij de bedoeling om de deelnemers aan het project te overladen met kennis en informatie, zodat een hogedrukpan ontstaat waaruit vernieuwende ideeën voortkomen. De studenten krijgen

in deze methodiek een relatief grote vrijheid, waardoor de ideeën die ze ontwikkelen vaak ook voor de docent nieuw en verrassend zijn. De docent is in dit soort projecten vaak eerder een coach en een begeleider dan een onderwijzer. Voor de kennisoverdracht kunnen externe experts worden ingebracht, al kan dit natuurlijk ook met de eigen docenten.

De werkwijze om het onderwijs te verrijken met praktijkgerichte charettes past in de vernieuwing die het onderwijs in Nederland al enige tijd doormaakt. De afgelopen vijftien jaar is er een ontwikkeling gemaakt van het traditionele klassikale onderwijs naar projectonderwijs en later competentiegericht onderwijs. Met de charettes is daar nu een nieuwe vorm bij gekomen waarin ruimte is voor het experiment, waar het onderwijs op allerlei plekken kan worden gegeven, waarin docenten en studenten geen echt vaste rol en verhouding hebben tot elkaar, en waarin het onderwijs niet alleen is gericht op kennisoverdracht maar ook vraaggestuurd, projectgestuurd, probleemgestuurd, opdrachtgestuurd, ervaringsgericht, competentiegericht en resultaatgericht is.

ONDERWIJSVISIE

De charettes sluiten naadloos aan bij de onderwijsvisie van Hogeschool Van Hall Larenstein, waarin het gedachtengoed van het Nieuwe Leren is verwerkt. Studenten moeten volgens de visie hun vakkennis verwerven in de praktijk, in situaties die lijken op de beroepspraktijk waarvoor ze worden opgeleid. De context van de praktijksituatie zorgt dat de kennis beter wordt onthouden en toegepast. Van Hall Larenstein staat

voor onderwijs dat probleemgestuurd is en waarbij kennis actief wordt verworven. Binnen het onderwijs wordt nadrukkelijk rekening gehouden met de individuele verschillen tussen studenten, en het onderwijs is geen eenrichtingsverkeer van docent naar student. Studenten krijgen in een flexibel curriculum de kans om zelfbewust eigen keuzes te maken, en docenten zijn daarbij niet alleen leraren maar werken vanuit verschillende rollen als inhoudelijk deskundige, coach, didacticus en examinerator. Docenten vervullen een voorbeeldfunctie en blijven zichzelf continu ontwikkelen om studenten te enthousiasmeren en te inspireren, en moeten hierbij vooral weten wanneer ze moeten loslaten en afstand nemen van de student. In het onderwijs aan Van Hall Larenstein staat de echte wereld centraal. In alle opleidingen wordt vanaf het begin zoveel mogelijk gewerkt met authentieke opdrachten. Elke student krijgt elk half jaar minimaal één opdracht, en leert in het eerste jaar hoe het vakgebied zich verhoudt tot de omringende wereld, zodat hij een breder kader ontwikkelt. Studenten worden bovendien aangemoedigd om zich te ontwikkelen als betrokken wereldburger; in het studieprogramma is aandacht voor gemeenschappelijk leren, interculturele communicatie, uitwisselingsprogramma's, duurzaamheid en internationalisering. De studenten worden ook gestimuleerd om vanuit hun eigen kennis, leerstijl, behoeften en interesses verantwoordelijkheid te nemen voor hun studie, en krijgen daarvoor ook de nodige keuzevrijheid. Dit zijn zaken die allemaal terug komen in de charettes, zoals we later zullen zien.

DIDACTISCHE STRATEGIEËN

In dit boek onderzoekt de kenniskring van het lectoraat Groene Leefomgeving van Steden wat de charettes betekenen voor het onderwijs aan Van Hall Larenstein. De charettes zorgen bij zowel docenten als studenten voor ingrijpende veranderingen in de leerpraktijk. Docenten moeten hiervoor andere didactische strategieën ontwikkelen. Een belangrijke vraag is ook telkens hoe zulke charettes het beste georganiseerd kunnen worden. Hoe zorg je als hogeschool voor praktijkopdrachten voor studenten? Hoe gaan docenten en studenten om met die opdracht en de opdrachtgever? Welke manieren er zijn om de uitkomsten en het leerproces van de charettes te beoordelen? En wat is het effect van de ontwerpen die studenten in de charettes maken in de praktijk van de opdrachtgever? Dit zijn vragen die we in het boek zullen bestuderen aan de hand van de charettes die al zijn georganiseerd.

Om daarvan een beeld te geven, zullen we in hoofdstuk 2 een aantal voorbeelden van charettes beschrijven. Daarbij gaat het niet om de details, maar eerder om aan de hand van de waaier van grote, kleine, dure, goedkope, nationale, internationale, ingewikkelde en simpele voorbeelden te verkennen wat de mogelijkheden zijn bij het organiseren van charettes, en te onderzoeken hoe de charettes passen in de praktijk van onderwijs, opdrachtgever en belanghebbenden. Tegelijkertijd willen we ook terug kijken wat de charettes betekenden voor docenten en studenten, die in vaak interculturele werkgroepen samenwerkten. Daarbij kijken en vergelijken we achter elkaar de grootste en de kleinste charettes, spontaan en juist

georganiseerd charettes, charettes met concrete of juist conceptuele resultaten, en welke rol de financiering, de opdrachtgever en de locaties hierbij spelen.

NIET MEER WEG TE DENKEN

De charettes vergen van zowel docenten als studenten een andere houding. De didaktiek is in de charettes veel meer interactief, organisch en gericht op zelfontwikkeling en -ontplooiing dan het traditionele leren, dat meer eenrichtingsverkeer is. Docenten en studenten krijgen een heel andere rolverdeling, waarbij beiden soms dezelfde, soms juist een totaal andere rol hebben, en de verhouding tussen docenten en studenten niet statisch is maar juist dynamisch. In hoofdstuk 3 zullen we, aan de hand van praktijkvoorbeelden, proberen te analyseren wat dit betekent voor docenten en studenten.

Praktijkgericht en interactief onderwijs als de charettes die Van Hall Larenstein organiseert, is niet meer weg te denken uit het onderwijs. De grote vraag is wel hoe deze vaak experimentele, en volgens traditionele didactische methoden moeizaam te beoordelen vorm van onderwijs past in het curriculum van de studierichtingen van Van Hall Larenstein. In hoofdstuk 4 zullen we hierover enkele, korte en waarschijnlijk ook voorlopige conclusies trekken, naar aanleiding van de praktijkvoorbeelden uit hoofdstuk 2 en de analyse van de rollen van docenten en studenten in hoofdstuk 3. De bedoeling is niet dat we een vaste waarheid in pacht hebben en die opschrijven, maar eerder dat we hier een soort bandbreedte aangeven. We willen in dit boek een beeld geven van de werkruimte die mo-

gelijk is om vanuit Van Hall Larenstein met nationale en internationale partners dergelijke charettes te blijven organiseren. Want als docent zijn we van één ding overtuigd: de charettes zijn een waardevolle bijdrage aan het onderwijs binnen Van Hall Larenstein.

2 ATELIERS: GROOT EN KLEIN

Een charette is een proces dat groot of klein en goedkoop of duur kan zijn. Een flink aantal charettes kwam voort uit relatief grote projecten met Europese financiering, waarin Van Hall Larenstein samenwerkte met een aantal internationale partners. Toch zegt grootte en budget niet alles. Met het betalen van een kopje koffie voor de deelnemers en het aanbieden van een ruimte om in te werken kunnen ook resultaten worden gehaald. Naast charettes met concrete ontwerpen als resultaat waren er ook charettes die waren gericht op meer abstracte resultaten, zoals het creëren van bewustzijn.

Vanaf 2008 werken studenten van Van Hall Larenstein in charettes, onder begeleiding van docenten. In principe is een charette te vergelijken met een hogedrukpan. Onder hoge tijdsdruk werken studenten in groepen aan een praktische vraag. Dat gebeurt op locatie en in samenspraak met opdrachtgevers en belanghebbenden, meestal gemeenten, provincies, bewoners en belangengroepen. De charettes duren van enkele dagen tot een paar weken. Ze worden altijd afgesloten met een gezamenlijke presentatie van de resultaten door de studenten aan de opdrachtgevers en de belanghebbenden. De essentie van de charettes is dat studenten een grote vrijheid krijgen, zelf verantwoordelijkheid nemen, en zo eigenlijk zelf hun onderwijs organiseren. Docenten werken daarom aan de ontwikkeling van methoden om in die vrijheid toch te sturen en te doceren.

De werkwijze in de charettes is sinds 2008 steeds sterker verankerd in het onderwijs aan Van Hall Larenstein. In het begin waren de docenten vooral gespitst om zelf te leren wat de studenten aan kennis en ervaring opdeden tijdens de charettes. Docenten deden tijdens de charettes interventies in het groepsproces dat zich in de ontwerpende studentenwerkgroepen ontwikkelde. Zo werden, meestal intuïtief reagerend op het ontwerpproces, grotere groepen opgesplitst in meerdere groepen die verschillende opdrachten kregen, bijvoorbeeld op diverse ruimtelijke schaalniveaus of aan de hand van vier toekomstscenario's. Om het leerproces vast te leggen, werden later professionele journalisten gevraagd om verslagen te maken van enkele charettes, die ook werden gebruikt als een evaluatie. Hierbij kwam de nadruk meer te liggen op de inhoud: de opdracht, de ontwerpen en de resultaten van de charettes. Bij deze professionaliseringsslag werd opnieuw het instrument van de charettes gebruikt. Zo werden studenten Planologie gevraagd om de charettes van studenten Tuin- en Landschapsinrichting te evalueren. Zij ondervroegen opdrachtgevers, belanghebbenden en de studenten die meededen aan de charettes over het verloop van de charettes en de inhoudelijke resultaten. In hoofdstuk 4 komen we hierop terug.

EUROPESE FINANCIERING

Van Hall Larenstein heeft sinds 2008 meegedraaid in diverse, grote projecten met Europese financiering. Projecten als Valuing Attractive Landscapes in the Urban Economy (VA-

LUE-Added, <http://www.value-and.com/>), Lively Cities (LICI, <http://www.lively-cities.eu/>) en Forms for: Adapting to Climate Change through Territorial Strategies! (F:ACTS!, <http://www.factsproject.eu/>) werden bijvoorbeeld gefinancierd via het Interreg-programma van de Europese Unie. Het project Peri-urban Land Use Relationships (PLUREL, <http://www.PLUREL.net/>) kreeg financiering uit het Zesde Kaderprogramma van de Europese Commissie.

Zulke grote, Europese projecten waren een mooie aanleiding om docenten en studenten van Hall Larenstein te introduceren in een internationaal werkveld. Via VALUE-Added kwamen ze terecht in projecten in Amersfoort, het Engelse Sheffield en het Duitse Stuttgart, via F:ACTS! in het Griekse Patras, het Portugese Aveiro en het Spaanse Lugo, voor LICI in Eindhoven en de Belgische plaatsen Tournai, Louvain-la-Neuve en Namen. Studenten werkten in deze charettes ook vaak in werkgroepen samen met studenten van andere universiteiten en hogescholen, zoals de Albanese Polis Universiteti uit Tirana, de Portugese Universidade de Aveiro, de Spaanse Universidade de Santiago de Compostela. Docenten kregen op hun beurt te maken met docenten van die universiteiten, en met opdrachtgevers uit de verschillende landen.

NATIONAAL PARK KOTYCHI-STROFYLIA

Een voorbeeld van zo'n charette die deel uitmaakt van een groter project, is het project rondom het Griekse nationale park Kotychi-Strofyli, even ten zuiden van Patras. Zes studenten Tuin - Landschapsinrichting van Van Hall Larenstein werkten

daar aan toekomstplannen voor het natuurgebied. Dat deden ze in multidisciplinaire werkgroepen met zes studenten Sustainable Land Planning uit Santiago de Compostella, twee studenten Business Management uit Tirana en negen studenten Biology en Chemical Engineering uit Patras. De opdrachtgever, de ontwikkelingsmaatschappij voor de Achaia-regio NEA die Strofylija beheert, wilde toekomstscenario's voor het beheer en had daarvoor zelf de kennis niet. Ze vroegen de studenten om scenario's te ontwikkelen voor het beheer van het natuurgebied, dat last heeft van droogte en brand en sterk onder druk staat vanwege de klimaatverandering en de oprukkende landbouw en toeristenindustrie. NEA wilde weten hoe het natuurbeheer beter kon worden gecombineerd met een alternatieve energievoorziening, een meer op de kringloop gerichte omgang met afval, en innovatieve landbouw-, cultuur- en recreatieprojecten. De charette werd georganiseerd van 21 tot 25 mei 2012.

De charette in Strofylija is een mooi voorbeeld hoe een grote, internationale charette zich als een sociaal proces ontwikkelde. Het was geen vakantie. Ook al zaten de studenten in een toeristisch oord, ze werkten dagelijks van negen tot negen en slaagden er zelden in om een kwartiertje te zwemmen. Typerend voor deze werkdruk was de eerste dag. De groep van twintig studenten begon met het interviewen van boeren, recreatieondernemers, natuurbeschermers en bestuurders, en werkten daarna de eerste ideeën uit in werkgroepen rond de thema's 'Klimaatverandering', 'Toerisme, cultuurhistorie en biodiversiteit' en 'Cradle to cradle'. Dat leidde tot heftige

discussies, want de Spaanse en Griekse studenten stonden een veel gedetailleerdere aanpak voor dan de veel meer op hoofdlijnen sturende Nederlanders. De interculturele spanning zorgde dat de discussies na negenen volop verder gingen. Na ingrijpen van de begeleiding werden de verschillen op de tweede dag bijgelegd; later zagen studenten juist dat ze elkaar op deze manier goed aanvulden. Zo waren de studenten dus eigenlijk de hele dag bezig met het project, al bleef er voldoende ruimte om vriendschappen te sluiten en meer persoonlijke gesprekken te hebben.

Na de eerste verkenning volgde de verdieping. De studenten kregen lezingen van experts over bijvoorbeeld hoe een dorp zijn eigen alternatieve energievoorziening kan organiseren, hoe landbouwafval volgens de filosofie van 'Cradle to cradle' – 'afval is voedsel' – de basis vormt voor biogasproductie, of welke innovatieve recreatieprojecten er mogelijk zijn. Deze verdieping vormde aanleiding tot ontwerpssessies, waarbij studenten schetsten, dingen uitzochten op internet, zaken uitrekenden, enzovoorts. Ook hier was de werkdruk hoog. Vooral de avond voor de eindpresentatie was een ware hogedrukpan, waarin studenten koortsachtig werkten aan ontwerpen en presentaties. Die presenteerden ze vervolgens voor de opdrachtgever, de belanghebbenden die ze hadden geïnterviewd en andere belangstellenden. Naast ideeën voor duinophoging, irrigatie en brandbestrijding kwamen de studenten met het vernieuwende idee om het gebied te koppelen aan de Griekse mythe over Heracles die in het gebied een muur bouwde, om met dit verhaal het cultuurtoerisme te bevorderen.

EDWARD STREET PARK IN SHEFFIELD

Grote projecten kunnen ook tot kleine opdrachten leiden. De charette voor de inrichting van het kleine en verwaarloosde Edward Street Park in Sheffield in het kader van het Europese project VALUE-Added duurde slechts drie dagen. Zes bachelor-studenten van Van Hall Larenstein werkten samen met elf master-studenten en promovendi van de University of Sheffield en de University of Manchester. De bedoeling was dat er *quick and dirty* schetsen, kaarten en fotomontages werden gemaakt met innovatieve ideeën voor de inrichting van het park, na interviews met de gebruikers. Ook hier werkten de studenten met een overdaad aan kennis en informatie; sommigen raakten daarbij zelfs een beetje de weg kwijt. Het doel was echter duidelijk en eenduidig: zorgen dat het park aantrekkelijker zou worden voor de veelal jonge gebruikers. Ook hier werd de Charette-methode gebruikt, in verkorte vorm. Opvallend was dat de Nederlandse bachelor-studenten hier erg zelfbewust de leiding namen en de arbeidsverdeling regelden, ook voor de Engelse master-studenten en promovendi.

ACTIEONDERZOEK:

DEURDONDEREN EN JONGE FRIEZEN FOARÚT

De charettes werden niet alleen gebruikt voor het ontwerpen, maar ook om iets los te maken. In het project *Jonge Friezen Foarút* ondervroegen zo'n veertig studenten Ontwikkelingsplanologie en Plattelandsontwikkeling van Van Hall Larenstein en zo'n vijftig studenten Welzijn, Social Work, Communicatie en Event Management van de Noordelijke Hogeschool Leeu-

warden jongeren uit Friesland. Hiermee wilde de opdrachtgever, Provincie Fryslân, onderzoeken hoe jongeren denken over het leven in krimpgebieden, en ook bewustwording creëren over bevolkingskrimp bij die jongeren. De provincie hoopte dat de studenten makkelijker in contact zouden komen met de jonge doelgroep. De methode die bij deze projecten werd gevolgd, verschilt nogal met de Charette-methode hierboven. Allereerst werd de vraag van de opdrachtgever omgedraaid. In plaats van de traditionele onderzoeksvraag ‘wat moeten we doen aan krimp?’ kozen de studenten voor de onderzoekende vraag ‘wat moet je doen om je eigen jongeren vast te kunnen houden?’. Daar kwam al snel een conclusie uit: een ‘Jongerenagenda’ maken. Die is vervolgens door studenten en jongeren samen in een boekje vastgelegd. Eigenlijk was dit een vorm van actieonderzoek, waarbij studenten-onderzoekers actief de doelgroep opzochten.

Een vergelijkbaar project was *Deurdonderen in de Achterhoek*. Hiervoor verbleven dertien studenten van 5 tot 9 november 2012 in Varsseveld. Een leegstaand winkelpand in het centrum diende als basis. De studenten werden eerst bijgepraat over het dorpsleven in de Achterhoek en de problematiek van de bevolkingskrimp, onder meer via presentaties van opdrachtgevers Vereniging voor Kleine Kernen Gelderland en Achterhoek Agenda 2020. Ook kregen ze een charette over sociale media. De studenten interviewden gedurende de week zo’n zeventig jongeren, bij verenigingen, sportclubs en scholen maar ook op straat. Daarnaast werd via de media en de sociale media aandacht gezocht voor het project.

Uit de interviews kwamen vijf thema's naar boven: Mobiliteit, Wonen, Werken, Uitgaan en Vrijwilligerswerk. Aan het eind van de week presenteerden de studenten hun ideeën over wat de gemeente maar ook de jongeren zelf kunnen doen. Deze ideeën werden later op school in Velp uitgewerkt in een strategisch advies.

INTERVENTIE MET GROENE CARAVAN

Kleine projecten kunnen ook groter groeien. Binnen Van Hall Larenstein werd al een tijdje gewerkt met groepjes studenten die groen gebruikten om mensen op een andere manier te laten kijken naar hun omgeving. Zo hielden ze voor Staatsbosbeheer een bezoekersonderzoek voor het Staelduinse Bos, waarbij ze mensen interviewden op een hoogwerker, en plantten studenten in de Arnhemse wijk Presikhaaf in het kader van *guerilla gardening* bomen op de plek waar jongeren dat het mooist vonden. Die verrassende, kleine, actieve ontwerpinterventies sloten goed aan bij de methode van placemaking, die Van Hall Larenstein binnen het project *Lively Cities* aan het ontwikkelen was.

Met de investering van een paar honderd euro groeide deze verzameling van kleine studentenprojecten uit tot een groot project, met een nog grotere naam: de *North West European Lively Cities Placemaking Tour*. Dit proces is uitvoerig beschreven in het boek *Het verhaal van de plek – Placemaking en Storytelling*. Het geld werd uitgegeven aan een tweedehands caravan die, overgeschilderd in een opzichtige kleur groen, diende als de mobiele uitvalsbasis voor de studenten.

Zij maakten met de caravan van 23 tot 27 september 2013 een internationale tour langs de steden Eindhoven, Tournai, Louvain la Neuve en Namen, partners in het project Lively Cities. Deze tour viel in elke stad anders uit. In Eindhoven was de caravan de basis voor zestien studenten van Van Hall Larenstein, die samen met vier Russische architectuurstudenten een charette organiseerden bij het kloosterterrein Sint Joseph. Telkens was het de bedoeling om gebruikers van de openbare ruimte op een ludieke manier te betrekken bij een charette over die ruimte. In Tournai probeerden studenten kinderen te trekken met allerlei spelletjes. Met stoepkrijten en een bloembollenestafette leerden ze kinderen de waarde te zien van het groen op de speelplaats van de Place Verte. In Louvain la Neuve werd de Place des Wallons met groen en bankjes omgetoverd tot een groene huiskamer, waarin studenten mensen ondervroegen die het gebied als doorgangsroute gebruikten. In Namen probeerden de studenten met ludieke knutselactiviteiten kinderen en grote mensen naar de tuin naast het *Maison de la Culture* te lokken, een vergeten plek waar mensen stiekem jointjes roken, maar die heel goed een buurttuin zou kunnen zijn.

Methodisch gezien lijkt de aanpak tijdens de North West European Lively Cities Placemaking Tour op een combinatie van de Charette-methode die in Strofylia en Sheffield werd gebruikt als plannings- en ontwerpmethodes met het actieonderzoek dat in de Achterhoek en Friesland werd ingezet om mensen te mobiliseren. Dat blijkt ook uit de resultaten van de interventies die de studenten deden. In Eindhoven vonden de ideeën

van de studenten – rijp en groen – hun weg naar de gemeente-ambtenaren die aan de herinrichting werken. In de Belgische steden waren de interventies meer gericht op het creëren van bewustzijn en het vragen van aandacht voor de omgeving bij de bewoners en gebruikers. Ook hier haalde Van Hall Larenstein de lokale pers. De ontwerpen die de studenten maakten voor de Place Verte in Tournai werden later door de gemeente uitgevoerd.

FLASHMOB

Studenten die ervaring hebben met de interactieve hogedrukpannen van de charettes die Van Hall Larenstein organiseert, vinden het vaak ook leuk en interessant om mee te werken aan andere creatieve initiatieven. Zo organiseerden studenten een *flashmob* tijdens het slotsymposium van het project Lively Cities, met een korte, inhoudelijke en verrassende presentatie. Tijdens het slotsymposium van het project F:ACTS! stonden zes studenten op het podium als externe experts, naast de Europese wetenschappers van de partners. Zij hadden tijdens het project een slim perspectief op de omgang met klimaatverandering ontwikkeld, simpelweg door in plaats van twintig honderdvijftig jaar vooruit te denken. Voor studenten zijn ook deze kleine interventies leerzaam, omdat ze leren dat interventies in wat grootschaliger verband in interactieve plannings- of charettes ook werken op microniveau. Voor de docenten is het handig dat studenten zulke interventies kunnen doen, omdat ze studenten deel uit kunnen laten maken van een inhoudelijk symposium en omdat ze het symposium

daarmee verrassender kunnen maken. En voor de deelnemers van de symposia was het vooral prettig, omdat ze een inhoudelijke verrassing kregen die hen wakker hield tijdens het symposium.

Dus: *size does not really matter*. De omvang of de duur van een project is voor het resultaat niet heel erg belangrijk. Kleine charettes kunnen topresultaat leveren, grote charettes kunnen teleurstellend zijn. Wat vooral opvalt, is dat er een enorme variatie aan charettes mogelijk is, van klein naar groot en omgekeerd. Het gaat er daarbij dus vooral om wat het doel is van een project, de plek die een charette daarin inneemt, en de rollen die opdrachtgevers, docenten en studenten daarin spelen. Daar komen we later op terug.

Wat over de omvang van de projecten valt te zeggen – *size does not really matter* – geldt ook voor de financiering. Het budget van charettes is niet direct gerelateerd aan het welslagen ervan. Soms is het voldoende om een ruimte te regelen en wat koffie en thee. Grote, dure projecten vergen meer organisatie. Dan moet er worden samengewerkt met diverse, internationale partners, er moeten reizen en verblijven worden georganiseerd, de boekhouding van het project wordt door accountants gecontroleerd, en meestal is een goede verslaglegging, een wetenschappelijke publicatie of een degelijke evaluatie een vereiste.

Een goede ondersteuning is hierbij onontbeerlijk.

3 CHARETTES: OPDRACHTGEVER EN RESULTATEN

De charettes die Van Hall Larenstein organiseert, lijken in veel opzichten op de toekomstige beroepspraktijk van de studenten die in de charettes worden opgeleid. Dat betekent ook voor Van Hall Larenstein als instituut een belangrijke verandering, want de docenten en studenten krijgen in de charettes te maken met echte opdrachtgevers die even echte resultaten wensen.

Bij elk charette hebben docenten en studenten te maken met een opdrachtgever die een bepaald resultaat verwacht. De ene keer is dat een concreet product als een ontwerptekening, de andere keer iets conceptueels als het creëren van bewustwording, en soms is de charette zelf het resultaat. Dat klinkt simpel, maar de manier waarop er van opdracht naar resultaat wordt gewerkt hangt af van de manier waarop de charette is ontstaan, de manier waarop het wordt georganiseerd, de wensen van de opdrachtgever en de doelen die Van Hall Larenstein – en andere deelnemende onderwijsinstellingen – hanteert ten aanzien van het onderwijs.

Elk charette is dan ook een zoektocht naar de juiste mix. Daarbij is het soms nodig om de opdrachtgever ervan te overtuigen dat de opdracht die hij heeft gegeven niet het door hem gewenste resultaat zal geven, en dat de opdracht beter op een andere manier kan worden uitgevoerd. Iets wat zich soms tijdens de charette zelf ontwikkelt.

ONVERWACHTE EN SPANNENDE MOMENTEN

Soms ontstaan charettes heel spontaan. Een bezoek van Nieuw-Zeelandse studenten bijvoorbeeld zorgde voor twee creatieve charettes. Docent Adrian Noortman van Van Hall Larenstein kende zijn collega Daniel Irving van een congres in Nieuw-Zeeland. Toen hij hoorde dat Irving met een groep Nieuw-Zeelandse studenten Nederland zou aandoen, greep Noortman de kans aan om gezamenlijk een charette te organiseren voor de cultuurmanifestatie Oerol op Terschelling. In samenwerking met landschapskunstenaar Bruno Doedens experimenteerden studenten daar met in allerlei bijzondere vormen en structuren om constructies te maken van wilgentenen. Daarbij moesten ze zoeken naar goede en expressieve constructiemethoden, en constructies die het getij zouden kunnen weerstaan. Later heeft de opleiding Kust- en Zeemanagement van Van Hall Larenstein het stokje overgenomen, zonder dat Noortman dit wist, en meegewerkt met de uiteindelijke voorbereidingen voor Oerol.

Vaker is een charette een georganiseerd onderdeel van een groter project, een internationale samenwerking, een bestaand netwerk of een ander meer georganiseerd geheel. Charettes moeten dan passen bij de doeleinden en werkwijze van grote Europese projecten, aansluiten bij de wensen van de internationale partners in zulke projecten, en docenten en studenten moeten zich schikken in de lokale cultuur en situatie. Zo iets geeft meer focus aan de charettes. Zo werd in F:ACTS! gewerkt aan een handboek voor gebiedsgerichte klimaatadaptatie, en werden in VALUE-Added participatiemethoden ontwikkeld

en getest. In F:ACTS! werkten studenten in het Spaanse Lugo, het Portugese Alveiro en het Griekse Strofylia aan scenario's voor klimaatadaptatie en leefbaarheid in natuurgebieden en steden. In VALUE-Added werd in charettes in Amersfoort, het Engelse Sheffield en het Duitse Stuttgart gewerkt aan de participatiemethoden om mensen bij het groen te betrekken. Niet alleen inhoudelijk was de doelstelling van de charettes duidelijk, helder was ook dat er een rapportage moest volgen voor het overkoepelende Europese project. Dat maakte de organisatie anders dan bij de losser georganiseerde projecten als de North West European Lively Cities Placemaking Tour en de charettes met de Nieuw-Zeelanders.

Toch spelen ook in zulke meer georganiseerde projecten allerlei onverwachte en spannende momenten. Zo mochten de studenten van Van Hall Larenstein in Lugo twee keer langskomen. Het lectoraat Groene Leefomgeving van Van Hall Larenstein werkte in het Europese project F:ACTS! samen met het Land Laboratory van de Universidade de Santiago de Compostela. Deze lokale partner wilde samen met enkele lokale ngo's stadslandbouw op de agenda zetten bij de gemeente Lugo. Die opdracht paste bij het doel van F:ACTS!, namelijk het verzorgen van gebiedsgerichte adaptatiestrategieën voor de gevolgen van de klimaatverandering. Eind 2012 werkten studenten van beide universiteiten voor het eerst samen aan ideeën voor stadslandbouw, maar bij de presentatie was slechts een enkele vertegenwoordiger van de gemeente Lugo aanwezig. Het rapport dat de studenten vervolgens schreven, gaf medewerkers van de Universidade de Santiago de Compostela de kans

om opnieuw een presentatie te geven. De gemeente was toen zo onder de indruk, dat ze graag verder wilde denken over stadslandbouw in Lugo. Daarom werd Van Hall Larenstein in 2014 opnieuw uitgenodigd om een charette te verzorgen. Na die charette was het oorspronkelijke doel van de Universidade de Santiago de Compostela gelukt, namelijk het op de agenda zetten van stadslandbouw.

DE OPDRACHTGEVER

Opdrachtgeverschap heet het met een lelijk woord, de relatie die een opdrachtgever aanneemt ten aanzien van een ontwerper, een planner of een ingenieur. Een opdracht lijkt het begin van een samenwerking, maar eigenlijk begint die samenwerking al eerder, bij de eerste gesprekken of ideeën. Ook bij de charettes werkt het zo. De opdrachtgever geeft een opdracht, en studenten en docenten moeten leren dat opdrachten niet altijd even helder kunnen zijn en soms zelfs niet passen. Het kan nuttig zijn voor zowel de opdrachtgever als de deelnemers aan de charette om kritisch naar de opdracht te kijken, en waar nodig die opdracht in samenspraak met de opdrachtgever aan te passen.

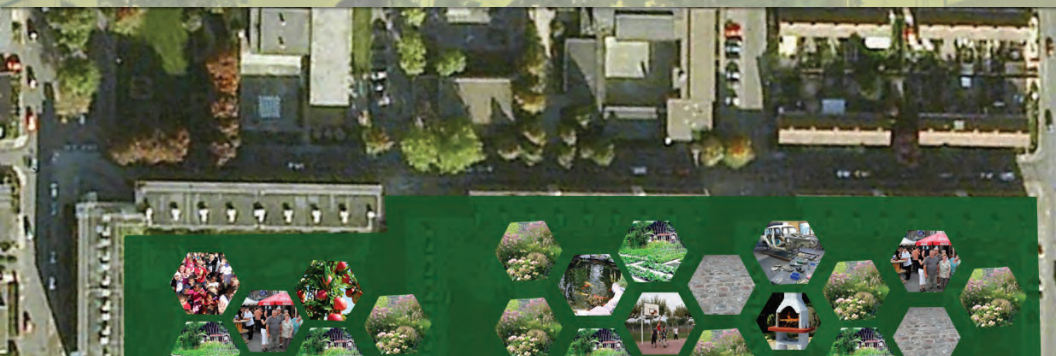
Dit gebeurde in de praktijk ook, bijvoorbeeld bij de charette die in het Belgische Menen werd georganiseerd. Opdrachtgever Intercommunale Leiedal wilde met Van Hall Larenstein een charette organiseren om ideeën te krijgen voor een nieuw masterplan voor de vormgeving van groene en blauwe structuren in de stad. Aanleiding was de vernieuwing van de brug over de Leie, een belangrijke verkeersader. Intercommunale

PLANNING BY SURPRISE

OUT OF THE
MAGIC TOOLBOX

Photo VHL
Sampling Jos Jonkhof

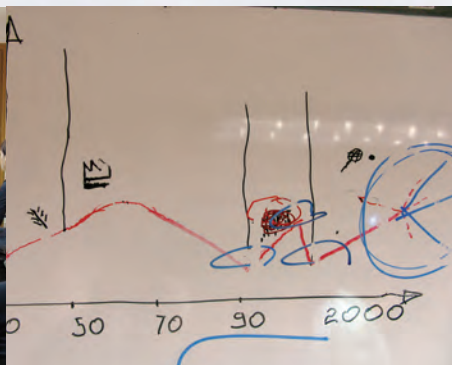

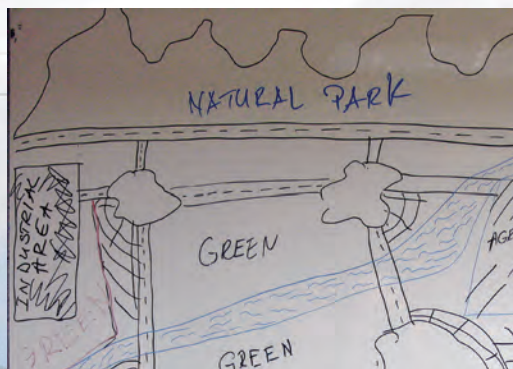

alles dichtbij
gemoy aanbod
low ICT betaalbare w.
kansen
aanpak

PRODUCTION

IN SHORT: THE STORY OF FOODSYSTEMS

INTERVIEWS ON THE PRAZA THE AGRIOTOS

INTERVIEWS WITH THE MUNICIPALITY

AGENDA 21

URBAN, MARGINAL PATCH FOODSYSTEMS

INTERVIEW WITH MARY GARDENS

SUMMARY: FOODSYSTEMS AND DEVELOPMENTS IN LIMA

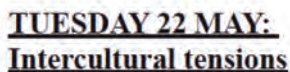
ANALYSIS MAPS FROM THE STUDENTS

ROAD NETWORKS

LAND USE

LAND COVER

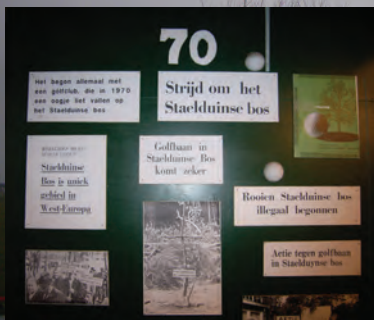

DINSDAG 22 MEI: Interculturele spanningen

Als het nog niet genoeg was, krijgen de studenten de volgende ochtend nog meer input. Eerst zet de directeur van NEA, Kostas Giotopoulos, in heldere bewoordingen het doel van de coaching vrij uiteen. Daarna vertelt de Italiaanse Bruno Vigilio Turra over een groep Italiaanse bergdorpen in de Primiero Vallei die zelf in hun energiebehoefte voorzien door onder meer water- en zonne-energie op te wekken. Daarnaast bouwen de gemeenten, in samenwerking met wetenschappers, burgers en huiseigenaren een duurzame

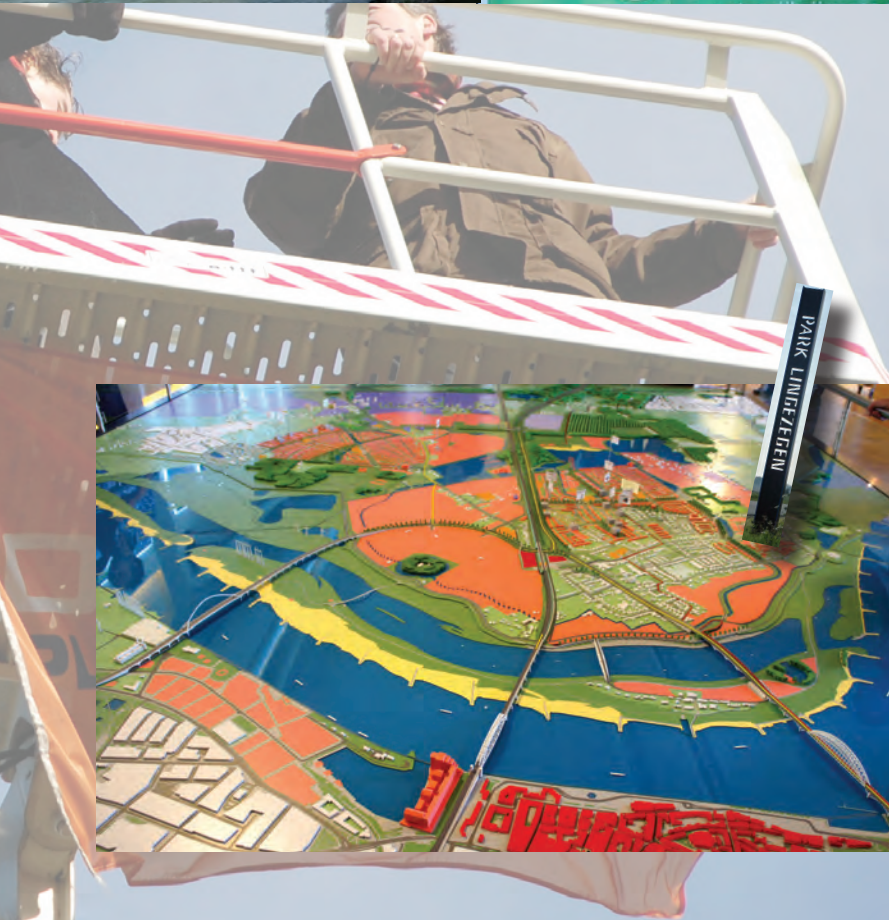

Hier komt Iewan

De eerste strowijk van Nederland
24 sociale huurwoningen op initiatief van de bewoners

VAST BOUW

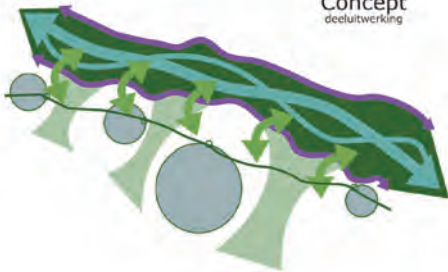

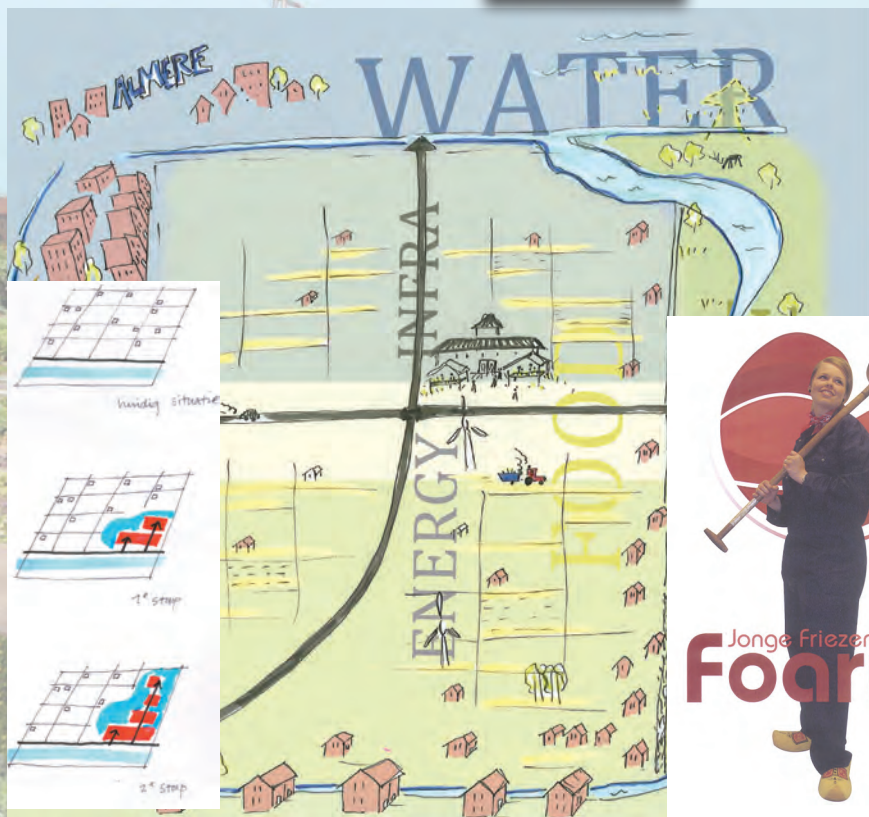
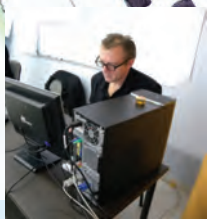
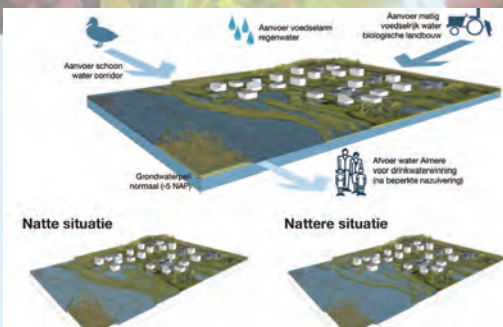

TRIDE SAMENKOPING
VER

Concept
deelnutwerking

Features of a place	
Sociability	
Quantifiable	Diversity, stewardship, cooperation, neighbourliness, pride, friendliness, openness, caring.
Quantifiable	Number of people, social networks, volunteers, use in the evenings, street life.
Use and activities	
Quantifiable	Pastors, actors, vitality, special, genuine, usable, indigenous, sustainable.
Quantifiable	Ownership of local businesses, food use, house prices, rents, shop sales.
Access and connections	
Quantifiable	Continuity, closeness, connectedness, readability, suitable for walking in, easy, accessible.
Quantifiable	Traffic data, transport flows, through traffic, pedestrian activity, parking data.
Comfort and image	
Quantifiable	Safe, clean, green, suitable for walking in, suitable for sitting in, spiritual, charming, appealing, historic.
Quantifiable	Crime statistics, health services, condition of the buildings, environmental data.

Wijkschool Heerlen 20

Leiedal wilde van de studenten weten op welke manier groen en water kon worden ingezet om probleemplekken in de stad te verbeteren. Zo moesten rivieroeveren vergroend worden, onveilige plekken aangepakt worden, knelpunten in fietsroutes worden opgelost en plekken worden gezocht voor langparkeers.

Die opdracht werd tijdens de charette door de studenten in een breder perspectief geplaatst. De brug in Menen was volgens hen namelijk een onderdeel van een reeks bruggen over de Leie, die kenmerkend waren voor de regio rond Menen. De studenten vonden de brug dan ook zo belangrijk voor de identiteit van de stad, dat ze die oppakte als centrale structuur voor de zoektocht naar oplossingen voor groene en blauwe structuren in de stad. In het ontwerp dat de studenten maakten, was de brug dan ook de kern voor de nieuwe groene en blauwe structuur in de stad. Ze presenteerden het als het icoon van Menen, dat daarmee een imago zou krijgen dat ze voor het gemak met Parijs vergeleken. Deze nogal wilde ideeën werkten de studenten vervolgens uit in een bijna negentig pagina's grote presentatie met uitgewerkte ontwerptekeningen, referentiebeelden en schetsen. Opdrachtgever Intercommunale Leiedal vond het een interessante draai die de studenten aan hun opdracht hadden gegeven, maar het was niet wat men had gewenst. Dankzij het enthousiasme van de lokale wethouder ontstond na de presentatie wel een goede inhoudelijke discussie over het brede perspectief dat de studenten kozen.

CONCRETE RESULTATEN

Er zijn talloze ontwerpen, plannen, rapporten, publicaties, presentaties, verslagen, evaluaties, enzovoorts gemaakt door studenten, docenten en door onderzoekers die bij de charettes werden betrokken. De meest concrete resultaten van de charettes zijn de ontwerptekeningen of masterplannen die studenten maakten, zoals in Sheffield en Menen. Hierboven werd al duidelijk dat zulke studentenplannen lang niet altijd aansluiten bij de wensen van de opdrachtgever. Ook is niet altijd duidelijk wat er met de ontwerpen en plannen door de opdrachtgever wordt gedaan.

De laatste jaren probeerde het Lectoraat Groene Leefomgeving van Steden dit beter in kaart te brengen, om teleurstelling bij studenten te voorkomen, opdrachtgevers tevreden te houden, te zorgen dat de charettes passen bij de onderzoeksagenda en om de charettes te kunnen gebruiken als middel om Van Hall Larenstein aan te prijzen als een goede school en een goede onderzoekspartner.

Andere concrete resultaten zijn de toekomstscenario's die in het kader van F:ACTS! in Griekenland, Spanje en Portugal werden gemaakt over de manier waarop er met de gevolgen van de klimaatverandering kan worden omgegaan.

Over de Vouga-delta bij Aveiro in Portugal publiceerden Van Hall Larenstein en de Universidade de Aveiro in maart 2012 een rapport met allerlei concrete maatregelen om overstromingen vanuit zee of rivier tegen te gaan, om bosbranden te voorkomen, om opwarming van de stad te voorkomen, en hoe deze maatregelen met elkaar samenhangen. Vergelijkbare sce-

nario's zijn gemaakt over de Spaanse stad Lugo en het Griekse natuurgebied Strofylia.

ABSTRACTE RESULTATEN

De resultaten worden conceptueler van aard naarmate de charettes zich meer met doelgroepen en belanghebbenden gaan bezig houden. Bij de projecten Deurdonderen in de Achterhoek en Jonge Friezen Foarút ging het bijvoorbeeld vooral om het creëren van bewustzijn bij jongeren over de bevolkingskrimp en de gevolgen daarvan voor hun leefomgeving, en om het onderzoeken of er bij die jongeren ideeën waren voor een oplossing. Hier maakte de interactie met de doelgroepen en de belanghebbenden en de communicatiestrategie om die doelgroepen te bereiken een belangrijk deel uit van de resultaten van de charettes. Het halen van lokale kranten, websites en andere media was bijvoorbeeld een van de doeleinden van beide projecten.

De charettes zijn ook veel gebruikt om wilde ideeën te genereren. Hierboven noemde we het voorbeeld van Menen al, waar studenten verder keken dan de lokale opdrachtgever. Ook de North West European Lively Cities Placemaking Tour was vooral gericht op het verkrijgen van ideeën van de mensen die nieuwsgierig op de groene caravan af stappen. Die ideeën hoefden ook niet per se uitvoerbaar of praktisch te zijn. Studenten werden in de charettes gestimuleerd om buiten hun eigen comfortzone te denken – *out of the box*. De hoogwerker als plek om een bezoekersenquête af te nemen, is een mooi voorbeeld van zo'n wild idee. Een ander voorbeeld is het idee

om meubels en platen te gebruiken om de omgeving rond de caravan als een huiskamer in te richten.

Soms werden deze creatieve en wilde ideeën onderdeel van een zeer concreet resultaat. Het project *Greenspotting Haaglanden* resulteerde bijvoorbeeld in augustus 2008 in een expositie in het centrum voor niet-museale beeldende kunst en architectuur STROOM in Den Haag en een *polemic biking route* in de Haaglanden. Greenspotting Haaglanden was ook een mooi voorbeeld van een charette waar nadrukkelijk het contact werd gezocht met de creatieve sector. De studenten interviewden kunstenaars, ontwerpers, documentairemakers, enzovoorts om te onderzoeken welke emoties en betekenissen zijn te benoemen voor het landschap in de Haaglanden. Ook in andere projecten worden kunstenaars ingezet om de creativiteit van de studenten te stimuleren. Daar komen we in hoofdstuk 4 op terug.

EVALUATIE

Een goede evaluatie van de inhoudelijke resultaten is belangrijk, want het was niet altijd even duidelijk wat er met de resultaten van de charettes werd gedaan. Studenten vinden dit belangrijk. Ze haalden veel inspiratie uit de samenwerking in de charettes, maar wilden ook graag dat er iets met hun ontwerpen en masterplannen werd gedaan door de opdrachtgever. In Sheffield bijvoorbeeld waren de studenten nogal teleurgesteld toen ze hoorden dat het Edward Street Park al voor tachtig procent was ingericht. Ze dachten dat hun ontwerpschetsen, kaarten en fotomontages daarom niet zouden

worden gebruikt. Ook tijdens de eerste evaluatie bleek deze teleurstelling. Later bleek, uit gesprekken van het Lectoraat Groene Leefomgeving van Steden met mensen van gemeente Sheffield, dat de gemeente de ontwerpen juist had gebruikt om een groene route te realiseren naar het stadspark vanaf een in de buurt gelegen winkelcentrum.

Ook is het nodig om te kijken hoe de charettes passen bij de andere doeleinden van Van Hall Larenstein. Soms sloten de resultaten van de charettes aan bij wetenschappelijk onderzoek dat Van Hall Larenstein uitvoerde binnen Europese projecten. In het groene boekje uit de serie *Planning by Surprise*, waarvan dit boek ook deel uitmaakt, met als titel *De waarden van de groene ruimte in de stad* is uitgebreid beschreven hoe een studentencharrette in Amersfoort nauw aansloot bij wetenschappelijk onderzoek naar methoden om burgers te betrekken bij projecten rondom groen in de stad. In de charette voor de inrichting van Park Randenbroek was nadrukkelijke aandacht voor de participatiemethoden die onderzoekers van Van Hall Larenstein en gemeenteambtenaren van Amersfoort in het kader van VALUE-Added aan het toetsen waren, en voor de methode die de gemeente Amersfoort gebruikte om meer waarde uit het groen te halen.

De charettes zorgden ook voor nieuwe, internationale partners, die het onderwijs aan Van Hall Larenstein aantrekkelijker maken voor nieuwe doelgroepen. In 2014 begon Van Hall Larenstein een samenwerking met de Yedetepe Üniversitesi uit Istanbul. Samen organiseerden de beide scholen van 23 november tot en met 1 december 2014 een charette voor de in-

richting van de Kadeköy-boulevard in de kustplaats Fetiye aan de Middellandse Zee. Zes studenten van Van Hall Larenstein werkte daar samen met negen studenten van de Yedetepe Üniversitesi uit Istanbul en drie studenten van de Gerrit Rietveld Academie. Didactisch was dit vooral een uitwisselingsproject om Nederlandse en Turkse studenten te laten kennismaken met elkaars culturen, maar inhoudelijk werden er aan het eind van de week diverse masterplannen gepresenteerd over de toeristische potenties van een groene Kadeköy-boulevard. Voor Van Hall Larenstein was de charette echter ook een kans om allochtone studenten te trekken, die vaak meer interesse hebben in stedelijke projecten. Er zullen dan ook meerdere charettes in Turkije volgen.

SOCIALE EN CREATIEVE ENERGIE

Een belangrijk maar moeilijk te benoemen resultaat van de charettes is dat er energie los komt in de groep mensen die bij de charettes zijn betrokken. Bij elk charette blijkt dat zowel docenten, studenten, opdrachtgevers, externe partners en experts en lokale bestuurders en belanghebbenden op een positieve manier terugkijken op de creatieve en sociale energie die werd gecreëerd via de excursies, ontwerpssessies, discussies, enzovoorts. In de interactie die in elk charette ontstaat, krijgt elke deelnemer zijn eigen dynamiek. Mensen leren nieuwe mensen kennen, andere culturen en gebruiken, en leren elkaars zienswijzen te accepteren en waarderen. Daardoor komen er sociale en creatieve processen los, en ontstaan op een vaak onverwachte wijze nieuwe ideeën.

Zo kan het zijn dat het belangrijkste resultaat van een charette juist het losmaken van die sociale en creatieve energie is. In 2009 bezochten studenten en docenten van Van Hall Larenstein de Polis Universiteti in het Albanese Tirana. Doel van de charette was om de Albanezen te confronteren met de Nederlandse aanpak. Dat leverde flink wat interculturele verbazing over en weer. De Albanese studenten verwachtten dagenlange colleges die ze vervolgens compleet uit het hoofd zouden moeten leren, maar kregen op de eerste dag al een opdracht. Dat leidde tot verbazing, maar verder geen enkele activiteit. Toen begon de charette pas echt.

De charette in Tirana is een mooi voorbeeld hoe sociale en creatieve energie loskomt.

Een groep vooral uit vrouwen bestaande Albanese studenten pakte de opdracht na een dag wel enthousiast op, terwijl twee andere, vooral uit mannen bestaande groepen inactief bleven. Toen de groepen na drie dagen een presentatie moesten geven, kwamen de vrouwen met allerlei ontwerpen en plannen en zo te zien werk voor twee weken. De mannen bekritiseerden de vrouwen, maar toen ze zelf hun presentatie moesten geven, bleken ze zelf helemaal niets te hebben. Ze werden afgeslacht door de vrouwen. In de pauze liepen de docenten het lokaal uit, en ontstond er een luidruchtige en woedende discussie. Daarna keerde de sfeer volkomen om: iedereen zat keihard te werken.

In de tweede week ontstond er zo een zeer intensieve werksfeer, waarbij iedereen tot diep in de avond doorwerkte. Aan het eind van de charette lagen er drie regionale ontwerpen voor de regio rond Tirana. Maar het belangrijkste resultaat was de sociale en creatieve energie.

4 HOE BEOORDEEL JE EEN PROCES?

In de charettes ontstond telkens een andere rolverdeling tussen docenten en studenten, mede door de belangrijke rol die buitenstaanders erbij spelen. Zoals was te zien in de praktijkvoorbeelden uit de vorige twee hoofdstukken is het leren in de charettes een sociaal proces. Dat proces wordt deels vormgegeven door de praktijksituatie waarin docenten en studenten aan het werk gaan, en deels door de manier waarop docenten en studenten dit sociale proces aangaan, samen met elk hun eigen verantwoordelijkheid. Dit leverde tal van leermomenten op, vakmatig maar ook sociaal en cultureel, waarbij iedereen elkaar beoordeelt. Een van de grote vragen is echter hoe deze leermomenten zijn te beoordelen in het huidige onderwijssysteem. In dit hoofdstuk staat dit vraagstuk centraal, tegen de achtergrond van de leermomenten van docenten en studenten uit de charettes die Van Hall Larenstein sinds 2008 organiseerde. In dit hoofdstuk gebruiken we citaten van docenten uit een kenniskring van het lectoraat Groene Leefomgeving van Steden en citaten van studenten uit verslagen en evaluaties, zonder namen te noemen.

LEREN ALS SOCIAAL PROCES

Studenten leren in charettes van elkaar, en docenten zijn er vooral om dat leerproces te begeleiden. De charette in Tirana dat in hoofdstuk 3 is besproken, is een mooi voorbeeld hoe studenten – en docenten – in een sociaal proces leren. Veel

docenten vinden dit leerproces het meest belangrijke aspect van de charettes. “Eigenlijk interesseert het resultaat mij niet”, stelt een docent. “Het gaat om het proces.” Anderen denken dat de charettes te vrijblijvend zijn. “Hoe realiseer je competenties via charettes? Hoe stuur je daar op? De lol is de vrijblijvendheid en dat je van elkaars vrijblijvendheid kan leren, maar je kunt moeilijk meten welke competenties studenten leren tijdens een charette. En ze leren andere competenties die impliciet zijn, zoals samenwerken.”

Om te zorgen dat er een gezonde verhouding is tussen de vrijheid die het leerproces vereist en de competenties die studenten uiteindelijk moeten leren, zoeken docenten naar eigen manieren om charettes te organiseren. Sommigen laten veel vrijheid aan de studenten om zelf verantwoordelijkheid te nemen, omdat dat een belangrijk aspect is van het leerproces. “Tijdens het voortraject is er overleg met de partners, de dag van de charette zelf is een witte plek”, vertelt een docent. “Studenten moeten zelf een doel verzinnen en een draaiboek maken.” Er zijn ook docenten die de charette juist tot in detail uitwerken. “We werken met een gedetailleerd dagprogramma. Daar mag je best van afwijken, maar dan heb je ook iets om van af te wijken.” Dit is een belangrijke vraag: “Hoe strak leg je iets vast? Hoe strak organiseer je het?”

Het sociale proces kost tijd, en dat werkt beter bij meerdaagse charettes. “Een charette van meer dan één dag betekent dat studenten 24 uur per dag met de opdracht bezig zijn, ook ‘s avonds als ze samen iets drinken.” Dat sociale valt wel degelijk te organiseren. “De eerste dag is de formele start door de op-

drachtgever, en dan vormen we groepen. Op de tweede dag is er een excursie, dan is er ruimte voor de groepsdynamiek.” ICT speelt hierbij een beperkte rol. “Een blackboard werkt goed voor de uitwerking van het vraagstuk. Een Facebook-pagina maken we altijd voor de lol.” Soms is de computer zelfs contra-productief. “Je moet voorkomen dat iedereen achter de computer gaat zitten. Interactie is belangrijk.”

CRISISMOMENTEN

In hoofdstuk 3 werd duidelijk dat studenten *out of the box* moeten leren denken, en de opdracht en vraagstelling kritisch leren te benaderen. Belangrijk is dat de opdracht voor de opdrachtgever belangrijk is. “Er moet urgentie zijn”, omschrijft een docent zijn eis aan de opdracht en de opdrachtgever. “Maar de opdracht moet ook bij de studierichting en bij de hoeveelheid studenten passen.” Net als in de beroepspraktijk omvat een opdracht niet altijd het complete vraagstuk. Dat bleek in Menen, vertelt een docent. “De opdrachtgevers zochten naar een bevestiging van de eigen plannen, maar er bleken ook andere problemen te spelen.” Dat is echter ook leerzaam, vindt een docent. “Studenten leren om zich af te vragen of een opdracht wel relevant is, en of de vraagstelling wel klopt.”

Studenten leren tijdens de charettes ook om gevoel te krijgen voor het sociale proces. Dat stond bij de charette in Tirana bijvoorbeeld voorop, maar speelt op allerlei manieren ook in andere projecten. “Bij een project in Luik rond een fort uit de negentiende eeuw was er veel achterdocht tussen de gemeente en de bewoners. De charette was bedoeld om mensen bij

elkaar te krijgen.” De leermomenten die studenten hierbij ervaren, komen meestal voort uit crisismomenten in het groepsproces, en veel docenten weten die momenten tegenwoordig al aardig in te schatten. “Tijdens meerdaagse charettes komt vaak na twee dagen een crisismoment.”

ROLLEN VAN STUDENTEN EN DOCENTEN

Studenten moeten bij het leerproces in de charettes zoveel mogelijk betrokken worden, wat vaak betekent dat docenten juist afstand dienen te houden. Dat vergt nogal wat sociaal en didactisch kunst- en vliegwerk. Docenten zijn positief over de charettes als het gaat over motivatie en zelfvertrouwen. “Charettes geven een boost aan motivatie, zowel bij studenten als docenten”, stelt een docent. Een student beaamt dat: “Het intensief samenwerken met mensen uit verschillende disciplines aan een gezamenlijk doel werkt erg motiverend.” Een andere docent stelt: “Studenten krijgen tijdens de charettes zelfvertrouwen. Dat komt door het competentiegericht leren.” Een student vult aan: “Het was heel leuk en leerzaam om vanuit iets vaags naar iets concreets toe te werken.”

De docent moet zich hierbij op afstand plaatsen. “Studenten moeten het zelf organiseren”, stelt een docent. “Docenten moeten vooral coachen.” Datzelfde geldt voor externe experts en begeleiders, vindt ook een student in een evaluatie van een charette. “Door de grote invloed van de professionals was het moeilijk om als student met constructieve ideeën te komen tijdens de analyse en de divergerende fase.” Docenten moeten dan ook zorgen dat studenten de ruimte krijgen en dat profes-

sionals een begeleidende rol krijgen, vindt de student. “Hierdoor kregen wij meer ruimte voor een eigen invulling aan de opgave en hebben we uiteindelijk een plan gemaakt naar onze eigen visie.”

Zo kan het zijn dat het moment waarop de studenten in hun charette lange en intensieve werkdagen maken, voor de docent juist het moment is om afstand te nemen. “Tijdens de charette heeft de docent niet zoveel te doen”, stelt een docent. Docenten zorgen in eerste instantie voor de randvoorwaarden: dat de opdracht aansluit bij het kennisniveau van de studenten en dat praktisch alles is geregeld. “Tijdens de charette moet je als docent durven loslaten. Naast de kennistransfer is vertrouwen belangrijk.” De docent zelf moet ook out of the box leren denken. “Docenten moeten hun vakkennis ter discussie stellen.” Want studenten hebben vaak een ander beeld van een charette dan de docenten zelf. “Studenten vertellen vaak een totaal ander verhaal over de charette dan ik.”

Zo lijkt het erop dat de docenten tijdens de charettes weinig kunnen. “Je hebt heel veel dingen niet in de hand”, stelt een docent. Een aantal docenten zou de charettes willen stroomlijnen. “Wij stellen duidelijke eisen aan een charette: het moet de bewoners uitdagen, het moet de discussie stimuleren, en het moet bijdragen aan een breed gedragen oplossing.” Anderen zoeken ook naar werkvormen en technieken en de rol die die spelen bij charettes. “Werkvormen (colleges, debat, presentatie, leeromgeving, vrij, anticiperend of voorbereid) leiden tot technieken.” Het werken met charettes, sinds 2008, is voor veel docenten dan ook een zoektocht naar nieuwe di-

dactische methoden en technieken. Ook hierbij geldt dat die moeten aansluiten bij de manier waarop docenten hun charrettes willen organiseren. Buitenlandse studenten vinden de charrettes echter een bijzondere leerervaring. Een Braziliaanse student: “Wij kregen geen informatie, maar bouwden die zelf op. Dat is verbazingwekkend!”

STUDENTEN ZIJN EERLIJK

Er is ook angst dat charrettes uiteindelijk te vrijblijvend zijn. “Hoe realiseer je competenties via charrettes?”, vraagt een docent zich af. “Hoe stuur je daar op? De lol is de vrijblijvendheid en dat je van elkaars vrijblijvendheid kan leren, maar je kunt moeilijk meten welke competenties studenten leren tijdens een charrette. En ze leren andere competenties die impliciet zijn, zoals samenwerken.” Sommige docenten willen daarom het proces rond de charrettes vastleggen en professionaliseren. “We moeten *terms of reference* maken.”

Docenten merken dat studenten een belangrijke en onderscheidende rol spelen in de charrettes. ‘Studenten kunnen dingen zeggen tegen een opdrachtgever die professionele bureaus of wij als docenten niet kunnen zeggen’, stelt een docent. “Studenten hebben geen enkel belang, en ze zijn heel eerlijk.” Docenten vinden charrettes een waardevolle aanvulling van het onderwijs, ook om niet-onderwijskundige redenen. “Door bezuinigingen zullen er minder docenten zijn. De vraag is hoe we studenten dingen kunnen laten doen die docenten nu doen.” “Alleen de goede gemotiveerde studenten doen mee. Die hebben voldoende bagage om je vrij op te stellen. Wat be-

tekent dit dat we als Van Hall Larenstein charettes verplicht gaan stellen? Dan krijg je meer wisselende resultaten tenzij je meer gaat sturen, coachen, vastleggen, enzovoorts. Je gunt iedere student zo'n waardevolle ervaring."

DE PLEK EN DE CULTUURSHOCK

De omgeving waarin de charettes worden georganiseerd, bleek zeer belangrijk. Charettes vormen voor studenten en docenten op diverse manieren een cultuurshock. In het geval van Tirana werd de charette gebruikt als cultuurshock voor de Albanezen, maar ook in andere charettes was het cultuurverschil tussen de Nederlanders en hun gastheren en -vrouwen sterk, vooral in het begin van de charettes. Zo hadden de Albanezen in Tirana, maar ook de Spanjaarden in Lugo, een sterke focus op de inhoudelijke vraag die centraal stond in de charette. De Nederlanders waren veel meer gericht op het 'samen dingen doen', zoals het vaak is genoemd. De Nederlanders waren directer en vaak sociaal ook niet al te tactisch, terwijl de Albanezen en Spanjaarden afwachtender waren. Daarom concludeerde een docent: "Er was veel masseren nodig vanwege de cultuurverschillen." Die cultuurverschillen speelden echter vooral in het begin van de charettes, en met tactisch ingrijpen van de docenten werd de cultuurshock altijd verzacht. Vaak resulteerde het cultuurverschil ook in een intensere samenwerking.

Studenten zijn erg te spreken over het werken op locatie. In Menen logeerden de studenten bij lokale gastgezinnen, wat erg op prijs werd gesteld. In Lugo leerden studenten ook dat

Spanjaarden een heel andere relatie hebben met het platteland dan zichzelf. “Zowel medewerkers als studenten hebben grootouders of ooms en tantes die nog zelf voedsel verbouwen. Ieder weekend gaan ze nog naar het platteland.” Enige beheersing van het Engels is wel een voorwaarde, want er is wel degelijk een taalbarrière die telkens moet worden overwonnen. Een Spaanse studente dacht bijvoorbeeld lange tijd dat de Nederlanders het hadden over *festival garden* in plaats van *vegetable garden*.

EVALUATIE

Een van de belangrijkste vraagstukken die de docenten opwerpen, is de vraag hoe de charettes zijn te beoordelen. Het probleem hierbij is dat de charettes op heel veel aspecten zijn te beoordelen: als onderwijs, als onderzoek, als ruimtelijke interventie en als sociaal proces. Zoals we lieten zien in hoofdstuk 3 leveren charettes altijd een resultaat, en dat wordt door docenten beaamd. Een docent: “Er is geen charette geweest waar geen resultaat uit kwam. Resultaat is gegarandeerd.” “Er komt altijd wat uit”, vult een andere docent aan. “Het niveau is afhankelijk van de omstandigheden, de opdracht, de tijd, de plek.”

De evaluatie van charettes is een belangrijk moment, vinden docenten. “De evaluatie is het moment dat je het didactisch binnen haalt. Daarbij gaat het om twee zaken: wat hebben ze geleerd, en wat heeft het opgeleverd voor de stake holders.” Tot voor kort werd bij zo’n evaluatie nauwelijks naar de inhoudelijke resultaten van de charettes gekeken, dus wat de

charettes betekenen voor bijvoorbeeld de opdrachtgever. Ten onrechte, vindt een docent. “Het monitoren van uitkomsten wordt vaak niet gedaan, terwijl het goed is om te weten wat er uitkomt. Je kunt charettes beter verkopen als je kunt aangeven dat je effect hebt. En je kunt eventueel sturen tijdens het proces op effectiviteit of op interventie.” Een andere docent wil hiervoor studenten inzetten. “Je kunt studenten na-dien laten reflecteren op het proces, zowel vakinhoudelijk als sociaal-communicatief, aan de hand van de kerncompetenties van de opleiding, of desnoods de algemene hbo-competenties. Dat gebeurt nog niet systematisch en kan verrassende individueel sterk gekleurde resultaten opleveren, inzichten voor de opleiding en voor de studenten een groeiend zelfbewustzijn.” Er is inmiddels een begin gemaakt met het monitoren van de uitkomsten van de charettes. Daarbij worden opnieuw studenten ingezet. Spannend was de evaluatie door vijftien studenten van de minor Gebiedsgericht Werken van een vijftal charettes in Luik, Sheffield, Amersfoort, Stuttgart en Menen. Dit waren charettes waarin de Charette-methode werd gebruikt, die werden uitgevoerd kader van het Europese project VALUE-Added. De studenten presenteerden zich tijdens de halfjaarlijkse partnermeeting van VALUE-Added in Velp door de zaal in te stormen. De studenten namen de partners mee naar het Larenstein landgoed waar ze zich via filmpjes voorstelden. Daarna werden afspraken gemaakt. De groepjes studenten bezochten vervolgens de partnersteden om daar de resultaten van de charettes te bespreken, samen met de verantwoordelijke ambtenaren en deelnemende studenten van

de universiteiten daar. In Velp spraken ze met de Nederlandse deelnemers. Van de evaluaties zijn rapportages gemaakt, maar de resultaten zijn tijdens een latere partnermeeting ook gedeeld met de buitenlandse partners via een presentatie. Tijdens die terugkoppeling bleek dat de studenten tijdens hun evaluatie niet alles helemaal goed hadden begrepen. Zo moesten docenten onder meer de evaluatie van de charette in Sheffield later bijstellen, omdat de impact positiever was dan de studenten hadden geschetst.

De evaluaties van de charettes worden zo zelf ook weer charettes. Ook hier ontstaat die wonderlijke mengeling van onderwijsprojecten die zich bemoeien met de echte wereld. Tijdens de evaluaties hebben de studenten een zelfde begeleiding nodig als de studenten die werkten in de charettes. Het Lectoraat Groene Leefomgeving van Steden wil samen met docenten en studenten kijken hoe dit systeem binnen Van Hall Larenstein kan worden ingepast, net zoals in de afgelopen zes jaar is onderzocht hoe dat kon met de charettes.

5 MAGIC TOOLBOX

Er is geen blauwdruk of handleiding om in de toekomst opnieuw succesvol charettes te organiseren. Dat hebben we duidelijk willen maken met dit boek. Van Hall Larenstein heeft met het organiseren van de charettes een nieuwe weg ingeslagen die zorgt voor een compleet nieuwe rolverdeling voor docenten, studenten en voor de hogeschool zelf. Docenten zijn tegelijkertijd inhoudelijk deskundige, coach, organisator, didacticus en examinerator; studenten zijn experts, out-of-the-box-denkers, eerlijke adviseurs en evaluatoren, Van Hall Larenstein krijgt te maken met andere opdrachtgevers en met resultaten die op het eerste gezicht niets met onderwijs van doen hebben.

We hopen dat dit boekje kan fungeren als *Magic Toolbox*, een gereedschapskist waar iedereen zijn eigen gereedschap kan vinden die past bij de rol die hij of zij moet spelen. Want dat er nieuwe charettes georganiseerd moeten worden, staat voor ons vast.

Dit boek geeft in een vogelvlucht een overzicht van de manier waarop Van Hall Larenstein omgaat met charettes. In hoofdstuk 2 bleek dat er geen vaste methode is om zulke charettes te organiseren of te financieren. Charettes kunnen groot of klein zijn, maar elk charette blijkt telkens opnieuw maatwerk. Het organiseren van een charette vergt dan ook een constante zoektocht naar didactische methoden, naar nieuwe samenwerkingsverbanden, naar creatieve opdrachten, naar goede

opdrachtgevers, naar een goede bureaucratische ondersteuning, enzovoorts.

Het nieuwe aan de charettes is dat Hogeschool Van Hall Larenstein opdrachten krijgt van echte opdrachtgevers die ook daadwerkelijk iets willen doen met de resultaten van het studentenwerk. Er ontstaan zo nieuwe samenwerkingsverbanden met nieuwe internationale en nationale partners, die zijn gericht op onderwijs maar ook op het inhoudelijke resultaat van de charettes. In hoofdstuk 3 werd duidelijk dat charettes spontaan of zeer georganiseerd ontstaan, dat het belangrijk is om een goede relatie aan te gaan met de opdrachtgever, en dat het inhoudelijke resultaat zowel een concrete ontwerpschets als zoiets vaags als toegenomen bewustzijn kan inhouden. Het belangrijkste resultaat bleek echter de sociale en creatieve energie die binnen charettes ontstaat. Die heeft zijn weerslag in het enthousiasme dat er bij zowel studenten als docenten is tijdens de charettes, en in de uitstraling die het heeft voor het overige onderwijs bij Van Hall Larenstein.

In hoofdstuk 4 lieten we zien hoe moeilijk het is om over de charettes te oordelen. Docenten en studenten zijn enthousiast over de charettes, maar de zoektocht naar de manier waarop charettes worden georganiseerd, beoordeeld en geëvalueerd is nog lang niet voorbij. Dat heeft ook te maken met het maatwerk waar we hierboven over spraken. Er ligt echter een stevige basis. Er is veel ervaring opgedaan met het organiseren van charettes, het samenwerken met internationale partners, de omgang met opdrachtgevers en belanghebbenden, de rapportage en de inzet van didactische methoden. Docenten heb-

ben kunnen proeven aan hun nieuwe rol als coach die eerder stuurt en intervenieert dan doceert, die oog heeft voor het sociale proces binnen de charettes met alle cultuurverschillen en taalbarrières van dien, en die ook zijn eigen vakkennis ter discussie durft te stellen. Studenten worden in de charettes niet alleen getoetst op hun vakkennis, maar ook op hun creativiteit, hun durf en hun vermogen om samen te werken, en dragen net als hun docenten ook bij aan de evaluatie van hun eigen onderwijs.

De charettes passen naadloos in de onderwijsvisie van Van Hall Larenstein. Dat kunnen lezers van dit boek nu zelf concluderen aan de hand van drie citaten uit deze visie:

Hoe een student leert is afhankelijk van persoonlijke elementen zoals zijn leerstijl, behoeften en interesses. Iedereen die leert brengt bij een leerproces eigen kennis in, die gebaseerd is op eerdere leerprocessen en de omgeving (context en cultuur) waarin iemand opgroeit en leeft.

Er wordt vanaf jaar 1 van de opleiding zoveel mogelijk gewerkt met authentieke opdrachten, waarbij de studenten direct contact hebben met het werkveld. Hierdoor komen studenten ook in aanraking met '21st century skills', zoals ondernemend zijn en multidisciplinair samenwerken.

Keuzevrijheid biedt studenten de mogelijkheid vanuit de eigen kennis, leerstijl, behoeften en interesses verantwoordelijkheid te nemen voor de eigen studie.

HOE NU VERDER?

We kunnen in dit concluderende hoofdstuk een lang en waarschijnlijk saai verhaal houden over de manier waarop Van Hall Larenstein in de toekomst charettes moet gaan organiseren, wat docenten en studenten moeten doen, hoe de ondersteuning in elkaar moet steken, hoe je financiering regelt, wat de beste evaluatiemethode is, enzovoorts. Dat doen we niet, ook omdat elke charette maatwerk is. Met dit boek willen we iedereen binnen Van Hall Larenstein, nationale en internationale partners, oude en nieuwe opdrachtgevers, toekomstige studenten en alle andere belangstellenden vooral enthousiast maken voor de werkwijze die we als kenniskring van het Lectoraat Groene Leefomgeving van Steden hebben ontwikkeld, en die we zullen blijven ontwikkelen.

Belangrijk voor de toekomst lijkt ons vooral dat we voortbouwen op de sociale en creatieve energie die in alle charettes is gecreëerd. Dat kan volgens ons alleen door nieuwe charettes te organiseren en te leren van de charettes die we hebben georganiseerd. Daarom sluiten we het boek af met een anekdote over studenten die nieuwe charettes vormgeven die dienen als evaluatie van oude charettes.

In het kader van het project VALUE-Added zijn vijf charettes georganiseerd in Nederland, België en Duitsland. Bij het Lectoraat Groene Leefomgeving van Steden ontstond het idee om studenten Planologie een evaluatie te laten uitvoeren van die charettes. In eerste instantie kwamen die studenten met een vragenlijstje voor de betrokken gemeenten en studenten. Dat vonden de docenten saai, die wilden iets spectaculairs.

De groep studenten kreeg tien minuten om wilde ideeën te verzinnen. Na een eerste presentatie kregen ze opnieuw tien minuten om de beste ideeën te kiezen. Daarna kregen ze tot hun verbazing te horen dat ze die moesten uitvoeren, en over zeven dagen moesten presenteren op de bijeenkomst van alle VALUE-Added-partners in Velp.

De partners in VALUE-Added werden op de bijeenkomst in Velp letterlijk wakker gebombardeerd. In klederdracht verkleed kwamen de studenten de zaal binnen, terwijl confettikanonnen met harde knallen confetti de lucht in bliezen. De partners sprongen letterlijk van hun stoel. De studenten namen hen mee naar buiten, waar ze op het landgoed van Larenstein vijf kraampjes hadden ingericht, voor iedere partner eentje. Daar kregen de partners met filmpjes van drie minuten een introductie te zien van de studenten die hen zouden gaan bezoeken voor de evaluatie. Daarmee was het ijs gebroken en werd de toon gezet voor de intensieve twee dagen die de studenten in Amersfoort, Sheffield, Stuttgart, Luik en Menen zouden gaan doorbrengen om alle betrokkenen te ondervragen over de eerdere charettes.

LECTORAAT GROENE LEEFOMGEVING VAN STEDEN

De vraag die tijdens de gesprekken voor dit boekje regelmatig naar voren kwam, was of de manier van werken die in dit boekje is beschreven niet sterk samenhangt met het Lectoraat Groene Leefomgeving van Steden. Lector Wim Timmermans vindt zelf van niet. Elk lectoraat kan volgens hem vergelijkbare projecten draaien, maar daarbij worden wel eisen gesteld

aan de lector, de docenten, de studenten, de administratie, enzovoorts: aan Van Hall Larenstein zelf dus. Die eisen zetten we hier op een rijtje:

Je moet het juiste, internationale netwerk hebben, zodat je gevraagd wordt om aan een project mee te doen. Je moet een goed verhaal hebben dat zowel past bij het doel van het project als het onderwijs van Van Hall Larenstein. Je moet een heel goede administratie hebben. Je moet minstens één docent hebben die het leuk vindt om mee te draaien in een internationaal project, die het bijwonen van al die partner-meetings in het buitenland leuk vindt, die het lef heeft om zijn eigen ding te doen in het kader van zo'n project, en die zich prettig voelt in de cultuurverschillen die zulke projecten met zich mee brengen. Je moet een onderwijsorganisatie hebben die accepteert en stimuleert dat studenten tijdelijk uit hun reguliere lesrooster kunnen stappen om hieraan mee te doen. Je moet een onderzoeker hebben, die dezelfde competenties heeft als de docent hierboven. Je moet steeds op tijd kunnen leveren. De lector moet alles kunnen overzien en alles wat speelt – zowel binnen het project als binnen Van Hall Larenstein – goed kunnen managen.

EEN GROEP VOORAL UIT VROUWEN BESTAANDE ALBANESE STUDENTEN PAKT DE OPDRACHT ENTHOUSIAST OP, TERWIJL TWEE ANDERE, VOORAL UIT MANNEN BESTAANDE GROEPEN INACTIEF BLIJVEN. ALS NA DRIE DAGEN EEN PRESENTATIE MOET WORDEN GEGEVEN, HEBBEN DE VROUWEN ONTWERPEN EN PLANNEN EN WERK VOOR TWEE WEKEN. DE MANNEN BEKRITISEREN DE VROUWEN, MAAR ALS ZE ZELF HUN PRESENTATIE MOETEN GEVEN, HEBBEN ZE NIETS. ZE WORDEN AFGESLACHT. IN DE PAUZE LOPEN DE DOCENTEN HET LOKAAL UIT, EN ONTSTAAT ER WOEDENDE DISCUSSIE. DAARNA IS DE SFEER VOLKOMEN OMGEKEERD: IEDEREEN WERKT KEIHAARD TOT DIEP IN DE AVOND DOOR. AAN HET EIND VAN HET ATELIER LIGGEN ER DRIE REGIONALE ONTWERPEN VOOR DE REGIO TIRANA.

WORKSHOPS EN SUMMERSCHOOLS

JAAR	DEELNEMERS	ONTWERPOPGAVE	PROJECT
2007 Borkum Duitsland, 1 week	30: VHL, FH Osnabrück	Summerschool, Inrichting boulevard Borkum	
2008 Arnhem-Nijmegen, 1 week	6: VHL, Artez, FH Hamburg	Summerschool Lingezege, Identiteit voor park van de 21e eeuw	
2008 Kootwijk, 2 dagen,	VHL, University of Warsaw	Identiteit van het landschap, Kootwijk, Triennale Apeldoorn	PLUREL
2008 Haaglanden, 3 maanden	12: VHL	Identiteit van het landschap	PLUREL
2008, Den Haag	5: VHL	Identiteit van het landschap, tentoonstelling en debat Architectuurcentrum, kunst	PLUREL
2009 Straatsburg, 2 dagen	Université de Strasbourg	Identiteit van het landschap, kunst	PLUREL
2009 Tirana, 2 weken	10: POLIS University Tirana	Duurzame ontwikkeling	
2009 Arnhem-Nijmegen 1 week,	15: VHL, Artez, FH Hamburg	Summerschool Lingezege, Identiteit voor park van de 21e eeuw	
2009 Amersfoort 1 week	20: VHL, Hanzehogeschool en Universiteit Groningen, HRO-Rotterdam	Groen in de stad, waarde van groen	VALUE
St Annaparochie, 1 week	20: VHL, NHL	Bevolkingskrimp	JFF
2010, Bennekom, 1 week	35: VHL	Scaling and governance	IP/OP WUR
2010 Aldeboarn, 1 week	15: VHL, SAXION	Bevolkingskrimp	JFF
2010 Arnhem-Nijmegen, 1 week	15: studenten VHL, Artez, FH Hamburg	Summerschool Lingezege, Identiteit voor park van de 21e eeuw	
2010 Aveiro, Portugal, 2 weken	60: VHL, Universidade de Santiago de Compostela, Universidade de Aveiro, Technical Univ. of Varna	Klimaatadaptatie	Erasmus, F:ACTS!
2010 De Wijers, België, 1 week	15: VHL, Universiteit Gent	Klimaat	F:ACTS!
2010 Arnhem	15: VHL	Groen in de stad, Stakeholder involvement	KIGO
2011 Luik, België	30: VHL, Universiteit Gent	Recreatie	
2011 Heerlen, 4 dagen	10: VHL, SAXION	Summerschool Krimp	
2011 Aveiro, Portugal, 2 weken	60: VHL, Universidade de Santiago de Compostela, Universidade de Aveiro, Technical Univ. of Varna	Klimaatadaptatie	Erasmus, F:ACTS!

WORKSHOPS EN SUMMERSCHOOLS

JAAR	DEELNEMERS	ONTWERPOPGAVE	PROJECT
2011 Tirana, Albanië , 2 weken	11: VHL, Polis Universiteti	Duurzame ontwikkeling	
2012 Antwerpen, België	15: VHL	Beekherstelplan	
2012 Patras, Griekenland 1 week	25: VHL, Universidade de Santiago de Compostela, Business school Tirana, University of Patras	Klimaatadaptatie	F:ACTS!
2012 Lugo, Spanje , 1 week	25: VHL, Universidade de Santiago de Compostela	Stakeholder involvement	F:ACTS!
2012 Almere 2 weken	60: VHL, Universidade de Santiago de Compostela, Universidade de Aveiro, Technical Univ. of Varna	Klimaatadaptatie	Erasmus, F:ACTS!
2012 Lille 1 week	10: Ecole Nationale Supérieure d'Architecture et du Paysage	Groen in de stad: Placemaking	LICI
2012 Brussel , 4 dagen	6: VHL, USC	Klimaat, Young experts on final F:ACTS! symposium	F:ACTS!
2013 Luik, België , 4 dagen	6: VHL	Stakeholder involvement	VALUE ADDED
2013 Amersfoort , 6 weken	6: VHL	Stakeholder involvement	VALUE ADDED
2013, Sheffield, Engeland , 1 week	6: VHL, 5 University of Manchester, 5 University of Sheffield	Stakeholder involvement	VALUE ADDED
2013 Fethye, Turkije , 1 week	18: VHL, STOAS, Ege University	Inrichting, boulevard Fethye	Erasmus
2013 Wallonië , 1 week	20: VHL	Groen in de stad, Placemaking: North West European Lively Cities Placemaking Tour	LICI
2014 Lugo, Spanje , 1 week	15: VHL, USC	Stakeholder involvement	F:ACTS!
2014 Menen, België , 1 week	7: VHL T+L, 1 University College Ghent	Stakeholder involvement	VALUE+
2014 Stuttgart , 1 week	8: VHL T+L	Stakeholder involvement	VALUE+
2014 Ulrum , 1 week	16: VHL,	Bevolkingskrimp	
2014 Istanbul, Turkije , 1 week	18: VHL, Rietveld Academie, Yeditepe University	Inrichting, boulevard Kadeköy	Erasmus
2014 Luik , 3 dagen	20: VHL	Groen in de stad, Placemaking: flashmob en workshop op LICI slotcongres	LICI
2009 – 2014 Nederland België Diverse steden	20 x 4 studenten	Groen in de stad: Placemaking	KIGO, LICI

